

DAGENS FRÅGOR

Den 5 maj 1947.

Misslyckande Efter mer än sex veckors förhandlingar har utrikesministern i Moskva åtskilts utan nämnvärt resultat av alla vedermödor. Överraskningen och bestörtningen ute i världen äro denna gång kanske ej så stora; man har undan för undan fått vänja sig vid att ha särdeles blygsamma förväntningar om resultaten av dessa statsmannakonferenser. Om besvikelsen ändå är påtaglig, beror det kanske ej på den negativa utgången i konferensens huvudfråga, den tyska. Man visste alltför väl, hur svår den var och hur konsekvent omedgörlighet man där hade skäl att vänta på rysk sida. Besvikelsen gäller snarare den österrikiska fredsfrågan, där man nog i alla fall hoppats på resultat. De uppnåddes inte i Moskva, och ingen vet i dag, om och när de kunna väntas visa sig.

De spørsmål, som omöjliggjorde freden med Österrike, voro egentligen tre: ryssarnas anspråk att få överta föregivna »tyska» tillgångar i Österrike, bland dem petroleumkällorna, samt den ryska marionettregeringens i Belgrad anspråk på skadestånd och på betydande områden i Kärnten och Steiermark. Det är krav, som i och för sig sakna varje samband med rättvisa och rimlighet och vilkas förverkligande skulle göra det nya försöket att skapa ett självständigt Österrike dödsdömt från begynnelsen. Deras framställande kan förklaras på det ena eller båda av två sätt: Stalin kan ha velat omöjliggöra en fred med Österrike för att på så sätt kunna fortsätta ockupationen såväl därstädes som i Ungern och Rumänien, vilken annars bleve svår att tillfredsställande motivera när det gäller de bägge senare länderna. Och han kan ha låtit framföra dessa anspråk för att senare använda deras återtagande som bytesobjekt i ett blivande köpsläende om viktigare ting. Att det förlängda osäkerhetstillståndet är en fruktansvärd belastning för det labila österrikiska samhället, är självklart. Detta är i och för sig en poäng för Kreml; det kan ej nog ofta påpekas, att det i cke ligger i Rysslands och världskommunismens intresse att låta lugna och normala förhållanden inträda i mellersta och västra Europa. Detta enkla faktum torde förklara ganska mycket av de besvikelser världen fått uppleva under de tre sista åren.

Vad den vida svårare tyska frågan beträffar, äro motsättningarna skarpa på en rad avgörande punkter. De torde åtminstone till en del vara betingade av verkliga sakliga förhållanden, även om förvisso även här det allmänna ryska intresset av att hindra en europeisk stabilisering torde spela en betydelsefull roll. Bevin formulerade ganska koncist huvudsvårigheten: En makt sköter sin zon som ett monopol men fordrar samtidigt att få vara med om förvaltningen av de andras. Den ryska zonen är fullständigt utbruten ur den tyska

ekonomiska enheten. Samtidigt kräver Ryssland att få vara med i kontrollen av Ruhrområdet och ställer sig t. o. m. i vägen för Frankrikes ur allmän synpunkt skäligen tvivelaktiga fordran på ekonomisk inkorporering av det tyska Saar. Det ryska huvudanspråket — i och för sig begripligt med hänsyn till förödelsen i Ukraina men inte desto mindre katastrofalt för Europa — är kravet på skadestånd ur Tysklands löpande produktion, och därtill ett skadestånd av gigantiska proportioner. Ett förverkligande härav vore lika med att England och Amerika för oöverskådlig framtid skulle få offra mycket stora summor åt att hålla tyskarna i sina zoner vid liv. Västmakterna skulle med andra ord ytterst nödgas betala det ryska skadeståndet, något som särskilt för England i dess nuvarande katastrofala läge är rena orimligheten. Men här kommer den vanliga synpunkten in — det ligger ej alls i Rysslands (eller kanske bättre uttryckt den nuvarande ryska regimens) intresse, att England får sina ekonomiska och sociala förhållanden ordnade. I detta sammanhang bör man även se det ryska förslaget att bryta ut Ruhrområdet ur den engelska zonen, vars enda stora ekonomiska tillgång det utgör.

Framtiden ter sig mörk och oviss. Det är möjligt, att man i Kreml hoppas kunna trötta ut västmakterna, i främsta rummet U. S. A., genom att draga hela saken på långbänken. Man tänke sig i så fall kunna åstadkomma en ny svängning i den lättrörliga amerikanska opinionen, en svängning som skulle innebära, att U. S. A. tröttnade på de odrägliga förhållandena i Europa och droge sina färde, lämnande ryssarna ensamma med det utarmade och utmattade England, det halvt krossade Frankrike och de tyska och italienska sterbhusen. En sådan utveckling, med de oerhörda perspektiv den skulle öppna, är inte helt utesluten men förefaller dock för närvarande ganska osannolik.

Okänt är än så länge, om och i så fall på vad sätt Rysslands hållning under och efter konferensen påverkats den nya amerikanska politiken, hjälpen åt Grekland och Turkiet med den sannolika fortsättningen i Korea, Persien och andra hotade länder. All historisk erfarenhet skulle tyda på att »Trumandoktrinen», om den alls påverkat Stalin och hans närmaste krets, har gjort det i gynnsam riktning. Ingen politik torde i längden innebära så stor fara för ett tredje världskrig som eventuella ytterligare eftergifter från västmakternas sida. Varje försök till »appeasement» är dömt att missförstås i Kreml och kan endast leda till vad det skulle vara avsett att förebygga.

Påvens budskap: I flertalet av de krigshärjade länderna på kontinenten har den romersk-katolska kyrkan kunnat tillvinna sig en påtaglig positionsförbättring och uppnått en starkare ställning än före kriget. Häftiga angrepp ha visserligen från nazistiskt och även från kommunistiskt håll riktats mot kyrkans överhuvud. Den ryska ortodoxa kyrkan, av Sovjet numera tagen till nåder, uppträder som motståndare och konkurrent till den romerske påven. En gammal konfessionell antagonism framträder här på nytt. Enligt hävdvunnen tradition från tsartiden är Moskva, »det tredje

Rom», utsett att i stället för Byzans bli säte för österns kyrka. I denna återuppblossade dragkamp har den politiska panslavismen med den kommunistiska rörelsen som vapendragare tagit ställning på ett sätt som inte kan missförstås. Något avsevärt avbräck har katolicismen däremot icke lidit av dessa angrepp. Förklaringen till den ökade auktoritet som den katolska kyrkan tillvunnit sig ligger till största delen i kyrkans och påvens hållning under de avgörande krigsåren och även under den närmaste tiden därefter. Påvens årligen återkommande julbudskap ger i stora drag besked om kyrkans hållning till världens stora frågor. Påven Pius XII offentliggjorde sin första enzyklika den 20 oktober 1939. Redan i detta den nuvarande påvens första budskap — strax efter krigets början — framträder tydligt bekännelsen till rättsstaten. Den totalitära statens allmakt blir underkänd i klara ordalag:

»Men med nödvändighet kommer den stund, då den oomstörtliga och alltid segerrika lag framtränger enligt vilken alla de företag måste störta samman som byggts på öppet eller fördolt missförhållande mellan den yttre materiella framgången och dess moraliska grundvals bristande hederlighet och styrka. Detta missförhållande finner man överallt, där den offentliga myndigheten misskänner och förkastar den gudomliga lagstiftarens rättigheter, som visserligen givit staterna makt men också satt gränser för densamma.» (Pius XII: Det nutida världsläget i kristen belysning, Sthlm, Credo, 1940.)

Vilken adress denna förmaning dåförtiden huvudsakligen hade, ligger i öppen dag. Läran om den kristna lagens primat framfördes här med samma styrka för mer än tusen år sedan i de stora medeltida påvornas dekretaler och edikter. Man kommer att tänka på påven Gelasius I:s berömda ord, när han gjorde en skarp distinktion mellan det romerska pontifikatets heliga auktoritet och kejsarens enbart världsliga ämbetsmakt: »Duo quippe sunt, imperator Auguste, quibus principaliter mundus regitur, auctoritas sacrata pontificum et regalis potestas.» (Gel. ep 12.)

I sitt julaftonstal år 1939 kräver Pius XII ett slut på kriget genom en varaktig fred, »som motsvarar rättvisans, likaberättigandets och hederns principer». Samma krav återkommer i 1940 års julbudskap, alltså vid en tidpunkt då det nazistiska riket ännu stod på höjden av sin makt. I påskpredikan av år 1941 ingår en varning mot det totala kriget. Krav framställas på en human och anständig behandling av värnlösa motståndare: »Fångarnas och civilbefolkningens behandling är den säkraste mätaren för nationernas och individernas grad av civilisation.»

I julbudskapet av samma år fastslås att ett fredsfördrag som står i strid med samvetets röst alltid visat sig äga endast kortvarigt bestånd: »Detta krigs olycka är alltför stor för att mänskligheten skulle ha råd att låta det åtföljas av en förfelad fred.»

Här framträder således ett kritiskt ställningstagande som alltefter föreliggande omständigheter vädjar till alla krigförande stater.

Under den följande tiden minskades det nazistiska hotet till följd av de militära händelserna och de allierade krigsmålen började framstå i klarare belysning. 1942 års julbudskap önskar en fred som medför återupprättandet av rättssamhället. De naturliga mänskliga rättigheterna böra ånyo garanteras genom stadfästande av ett oförytterligt anspråk på rättssäkerhet. I 1943 års julaftonstal börjar påven att appellera till de presumtiva segrarna: »Höjen eder själva, flyn trångsynthet och beräkning, skryt med militär överlägsenhet, liksom varje ensidigt hävdande rättsliga krav och rättvisa.»

Freden måste giva varje nation möjligheten att — utan att förneka sig själv — vara med om den stora världsomfattande aktionen för återuppbyggnaden. Påven accepterar säkerhetskravet, men med en väsentlig reservation: »Begären icke av någon medlem av folkens gemenskap avstående från fundamentala rättigheter och livsbehov, ställen icke krav vilka ni själva skulle anse oantagliga om man tillämpade dem på ert eget folk.»

Av principiell betydelse är 1944 års julbudskap. Påven bekänner sig till en »sund demokrati», uppbyggd »på naturrättens oföränderliga principer». Statens oinskränkta allmakt avvisas även i sådana fall, då tyranniet behagar framträda i förklädningen av en pro formademokrati. Jus Divinum — Guds lag — har alltid företrädde framför av människor skapade förordningar. Bindande kraft äger endast den av Skaparen grundlagda »absolut giltiga ordningen». Katolicismen ställer här på nytt i en visserligen mycket moderat form den medeltida läran om den kristna människans rätt till motstånd — jus resistendi — gentemot en orättvis och gudlös överhet mitt i nutidens strider. Kriget underkännes numera helt och hållet såsom ett lämpligt medel att reglera mellanfolkliga tvistefrågor. Påven upprepar även här sina varningar för en alltför hård och orättvis fred. I det första julaftonstalet efter krigsoperationernas slut (1945) beklagas att ett verkligt fredstillstånd ännu icke inträtt, utan något som kallas för »efterkrigstid», ... »ett smärtsamt och endast alltför signifikativt uttryck». Kyrkan kräver utrensning av hatkänslor och hämnbegär: »Den som kräver skuldens sonande genom rättvis bestraffning av förbrytarna i enlighet med deras brott, måste noga akta på att han inte gör sig skyldig till samma brott som man förebrår andra. Den som vill uppnå gottgörelse måste fordra den på grund av lagen, av aktning för de oförytterliga naturliga rättigheter som tillkomma även dem som utan villkor givit sig i segrarens händer.»

Däri ligger utan tvivel en vidräkning med propagandan om »debellatio» som nu levat upp igen och som hävdar att den ovillkorliga kapitulationen annullerar alla folkrättsliga konventioner och principer beträffande civilbefolkningens, de sårades och krigsfångarnas behandling. Särskilt tydligt kommer kritiken mot deportationer och imperialistiska gränsdragningar till uttryck. Ur sådana påtagliga missförhållanden framväxer »en ständig krigsfara». Likaledes ogillas krigsfångarnas fortsatta kvarhållande. »Allt detta ger uttryck för ett system oförenligt med mänsklighetens välfärd.»

Samma kritiska hållning kommer fram även i *julaftonstalet av det*

gångna året 1946. (Jfr Schweizerische Kirchenzeitung, Luzern, 1947, n:r 1.) Påven påpekar att både segrare och besegrade äro samma kyrkans trosbekännare: »Kyrkan är moder.» Aldrig förut i Kyrkans och mänsklighetens historia har det hänt att den tragiska motsatsen mellan evangeliets fredsbudskap och världens inre och yttre oro varit mera kännbar än just nu: »Mellan gårdagens förhoppningar och den rådande verkligheten gapar en avgrund som tycks vara opasserlig för alla mänskliga ansträngningar.»

Segerns frukter betecknas som »bittra» och det fastslås att ingenting har blivit kvar av den en gång så populära atlantdeklarationen. I stället för att närma sig fredliga förhållanden befinna sig folken i världen och i synnerhet i Europa i ständig upphetsning. Måttet tycks vara rågat för miljoner av människor. Faran för en ny ödesdiger konflikt är städse överhängande. »Men i dag vill världen hoppas igen.» Påven appellerar till alla rättänkande människor även utanför den katolska konfessionsgemenskapen. Han kräver: Definitiv fred, rättvis fred — »en moralisk högtstående och oklanderlig fred» — och framför allt påyrkar han reservationsklausuler inom själva fredsfördragen så att vägen till en lämplig revision icke måtte stängas för alltid. Kyrkan känner sig åter som ecclesia militans. Ingen veto rätt kan någonsin göras gällande mot Frälsarens befallning. I augustinismens anda kräver påven att de kristna uppfylla sina plikter som soldater i Kristi härskara. »Militia Christi» påminner om kristenhetens första dagar, om martyrskap och slutlig seger. Men kampens mål är freden, visserligen fred i kristen anda — pax christiana,

Katolicismens hela världen omspannande enhetlighet ger fredsbudskapet från den eviga staden dess sakliga vikt och aktuella politiska betydelse. En närmast obruten traditionskedja förbinder nutidens katolicism med kyrkofädernas tid och lära. Det är kanske först och främst denna omständighet som skapat ett gynnsammare utgångsläge för den centraliserade romerska kyrkan under och efter kriget än fallet varit angående de icke-katolska trossamfundet och kyrkorna. Även i den ekumeniska rörelsens (Världskyrkorådets) budskap om freden av år 1946 finner man samma ledmotiv som i påvens årliga julaftonstal, kravet på en rättvis fred — opus justitiae pax.

Ernst Pflëging.

Den siste österrikiske kanslerns minnen. Jag hade tillfälle att intimt sammanträffa med Kurt von Schuschnigg. Han var raka motsatsen till den så grymt mördade Dollfuss. Denne var en äkta bondeson utan intellektuella ambitioner, medan Schuschnigg var en man som ofta hade svårt att nå de breda folkskikten. Dollfuss hade ett mycket tillgängligt sätt som då och då kanske kunde verka litet vulgärt, men det var i alla fall typiskt österrikiskt. Schuschnigg däremot hade en vana att tåga, att låta ett samtal rinna ut i sanden och blev därför av många beskyldd för högmod, medan andra ansågo att han led av blyghet. Jag minns mycket väl att det turkiska sändebudet en gång frågade mig hur han egentligen skulle förstå att kanslern helt enkelt hade tigit när sändebudet för honom presenterat en fram-

stående landsman, en minister, som livligt intresserade sig för Österrike. Det fanns dock ögonblick då förbundskanslern lyckades övervinna denna avvisande attityd, då han verkligen talade som ett slags talesman för hela nationen och uppeldade massorna med sin egen övertygelse. Jag skall aldrig glömma hans tal på den paneuropeiska kongressen. Det mynnade ut i de mäktiga orden: »Vad vi behöva är ingen övermänniska. Vad som fattas oss är — *människan!*»

Likaså försäkrade ögonvittnen att hans sista kungörelse om den kommande folkomröstningen framkallade en sådan storm av entusiasm att han antagligen skulle ha vunnit en stor seger, ifall han utan ängslan hade hållit omröstningen omedelbart efteråt. Och så kommer varje lyssnare att alltid minnas hans korta radiotal strax före det slutliga sammanbrottet. Orden »Rot-weiss-rot bis in dem Tod» (rött-vitt-rött — de österrikiska färgerna — intill döden) var tvivelsutan uppriktigt menade, och tonerna av den gamla nationalsången i den berömda omarbetningen av Haydn framkallade säkert tårar i många trogna österrikares ögon.

Nu publicerar denne olycklige politiker sina memoarer. Också här är en oupplöst kärna. Läsaren fattas å ena sidan av sympati, medlidande, till och med beundran, men å andra sidan av en viss skepsis. Hade Schuschnigg nöjt sig med att berätta sina personliga upplevelser under tiden mellan Dollfussregeringen och sin befrielse ur koncentrationslägret, så skulle det ha blivit en kanske något kort men synnerligen fängslande bok. Ty med ett häpnadsväckande minne förmår han ordagrant återge hela sitt samtal med Hitler samt de viktigaste underhandlingarna med Mussolini. Vi iaktta, hur Hitler först genom ett bedrägeri lockar Schuschnigg till sig och likt ett rovdjur störtar sig över sitt offer, hur han slungar Schuschnigg i ansiktet: »Österrikes historia är en obruten kedja av nationella bedrägerier!» »Den österrikiska nationella prestationen är lika med noll!» Och hur han ryter: »Herr Schuschnigg, jag försäkrar Er att jag skall lösa hela den s. k. österrikiska frågan på det ena eller andra sättet» och »Jag har en historisk mission som jag skall utföra därför att jag av försynen är utvald till det. Jag är helt och hållet uppfylld därav ... Tänk på vilken väg jag valt. I dag existerar inga partier, inga klasser, ingen splittring i Tyskland längre. ... Jag har en väg utstakad, den svåraste vägen en tysk någonsin behövt gå, och i den tyska historien har jag åstadkommit det största en tysk någonsin förutbestämts att åstadkomma. Men allt detta utan våld, jag bäres upp av mitt folks kärlek. ...» Så räknar han ut: »Med Mussolini är jag överens. England kommer inte att röra ett enda finger för Österrike. Och Frankrike? Ja, ännu för två år sedan löpte jag en stor risk när vi med en handfull bataljoner marscherade in i Rhenlandet. Men i dag är det för sent för Frankrike. ...»

Mot denna störtflod kan Schuschnigg bara prestera ett svagt motstånd. Han inskränker sig till att med undfallande ord försöka tämja denna rasande best. Inför Hitlers ultimatum — att överlämna den inre förvaltningen och polisen till Seyss-Inquart, att likställa det nationalsocialistiska partiet med Vaterländische Front (det nationella

enhetspartiet) och att släppa alla statsförbrytare — står han helt hjälplös. Det uppstår visserligen en kris om terminsfrågan, men Schuschnigg tvingas ånyo till ett medgivande och det hela slutar med en diskussion om sannolikheten av ett nytt världskrig. Sälunda drevs kanslern att själv hjälpa till vid Österrikes undergång och sin egen politiska avrättning.

Mussolini träder också livslevande fram i dessa memoarer. Han talar tyska med Schuschnigg, med en hård och underlig brytning. Han överraskar ständigt med en förbluffande detaljkännedom och minutiösa informationer om personer och i synnerhet tidningar. I motsats till Hitler kan han också höra på och han förstår att genom skickliga frågor skaffa sig ytterligare upplysningar. Vid den tiden, i augusti 1934, säger Mussolini ordagrant: »Det som kallas Tyskland i dag är egentligen Preussen och Österrike skulle aldrig kunna komma överens med Preussen. ... Ni kan inte räkna med att Tredje Riket kommer att lämna Österrike i fred: men ju tydligare världen ser att Ni utan några kompromisser går Er egen väg, desto starkare blir det moraliska och effektiva stödet.» Han tillfogar uttryckligen: »Under alla omständigheter kan Ni räkna med Italien.» När Schuschnigg med berömvärd mod för Sydtyrolen på tal, förklarar Mussolini: »Där demonstrera just de nazister som inte bara är våra fiender utan också Era. ...»

År 1936 låter det så här: »Jag hoppas på en överenskommelse mellan Tyskland och de andra stormakterna. Ett krig mellan Tyskland och Frankrike är otänkbart. Den franska armén är i dag världens förnämsta och Maginotlinjen är fullständigt ointagbar. Ni kan helt lita på att ingenting kan rubba Italiens intresse av ett fritt Österrike. Ingenting kommer någonsin att förändra detta. ...» Emellertid hände något högst märkligt efter ett nytt sammanträffande i Venedig året därpå. Efter de sedvanliga försäkringarna från Mussolinis och Cianos sida skrev den ledande journalisten Virginio Gayda, Cianos språkrör, att nationalsocialisterna nu snart skulle ingå i den österrikiska regeringen. Ändå upprätthöll Mussolini också i fortsättningen sitt dubbelspel och uppmuntrade Österrike i sitt motstånd mot Hitlers krav. Men folkomröstningen betecknade han som »errore».

Låt oss nu lyssna till dem som förrådde Österrike till Tyskland. Det är vedervärdigt, hur tjänsteaktigt alla krypa för Göring och ta emot hans detaljerade föreskrifter. Vi kunna höra på när Göring dikterar för statssekreteraren Keppler det telegram, som Seyss-Inquart skulle ha sänt (vilket han inte gjorde) och som skulle ha motiverat en intervention inför västmakterna: oroligheter ha brutit ut i Österrike och ett ögonblickligt ingripande fordras. Vi få till och med bevittna, hur Hitler i extatisk glädje över statskuppens lyckliga utgång skickar en försäkran till Mussolini: »Jag skall aldrig glömma detta, jag skall alltid hålla honom räkning för det, komma vad det komma ville. Nu är jag också beredd att sluta ett mycket intimare förbund med honom, jag står vid hans sida om också hela världen förenar sig mot honom. Jag skall alltid hålla honom räkning för detta!»

Alltså var Schuschnigg nu — då förbundspresidenten Miklas hade gett upp sitt heroiska motstånd — politiskt utan all betydelse. Man skulle kunnat tro att den mest primitiva storsinnet mot en besegrad motståndare skulle ha bjudit att behandla honom som den man han var, nämligen en ofarlig rest av det förgångna. Men sådant ingick inte i Tredje Rikets vanor. Just mot en värnlös människa använde dess hjältar hela sitt register av grymhet. I Gestapofängelset i det ryktbara Hotell Metropol stiftar Schuschnigg bekantskap med alla de häxkonster som Himmlers bödlar voro i stånd till. Systematiskt störs hans korta nattvila, man förvägrar honom frisk luft och på helgdagar till och med maten. Dag och natt har han en vakt i sin närhet och somliga göra sitt bästa att driva honom till en desperat handling. Han tycker nästan att det är bättre — relativt sett naturligtvis — att komma till en enskild cell i München och därifrån senare till olika koncentrationsläger. Där träffar han de franska statsmännen Reynaud, Daladier och Leon Blum som också till slut befrias. Hjalmar Schacht talar i dystra ordalag med honom om Tysklands framtid just innan amerikanerna komma. Hans åsikt är: freden skulle ha kunnat räddas om man hade följt hans råd att först på fredligt sätt lösa kolonialfrågan, vilket enligt hans — Schachts — mening hade varit möjligt. Men de tyska generaler, som måste sluta sig till sällskapet, veta att berätta om sin herres och mästares otroliga godtycke och storhetsvansinne. Generalöverste Halder vet att belopp upp till en halv miljon hade i slutna kuvert överräckts till vissa ledande personligheter. Öppen korrupktion hade förekommit i de högsta militära kretsarna. Halder anser Ribbentrop vara den skyldige till det vansinniga angreppet på Ryssland. Generalöverste von Bonin, chefen för operationsavdelningen i överkommandot, undertecknade på uppdrag av sin överordnade, generalstabschef Guderian, en operativ order. Men Hitler är av en annan åsikt och så häktas den framstående generalen helt enkelt och nu måste han stå till svars inför en Gestapo »Sturmbannführer», chefen för den tyska härens operationsavdelning.

Bokens senare del är en besvikelse. Den upptas till stor del av ett utförligt försvar av en ståndpunkt, som då och nu är lika ohållbar. Den förutsatte ett Italien, som hade varit villigt och i stånd att försvara Österrike; den förutsatte ett Tyskland, som storsint hade nöjt sig med ett allierat Österrike och den förutsatte ett Europa som hade varit medvetet om vad Hitlers erövring av Österrike betydde. Alla dessa förutsättningar fattades, och eftersom Schuschnigg inte hade arbetarna, det fascistiska hemvärdet eller ens betydelsefulla delar av borgarskapet bakom sig och eftersom han själv saknade förmågan att antingen militärt eller diplomatiskt kämpa för Österrikes självständighet kan all vidare utredning anses överflödigt. F. ö. försvagas bokens verkan genom stilistiska felgrepp, som antagligen kunna förklaras med författarens nervtillstånd men ändå knappast kunna ursäktas. I sin helhet är boken ändå ett viktigt dokument till historien om Österrikes tragedi.

Ernst Benedikt.

Fred och framtid Vad goda norrmän tänkt och skrivit under ockupationens år om sociala och politiska frågor, om allt vad freden skulle bära med sig och framtiden komma att fordra, har tänkts eller skrivits i tysthet och det har varit svårt för utomstående att bilda sig en klar bild av den norska inställningen till tidens vitala frågor. Desto intressantare är det, att en av de första författarna på den fria marknaden, Trygve Hoff, i sin bok *Fred og Fremtid* kunnat lämna en av de mest vidsynta och djupgående tidsanalyser som överhuvud gjorts under kriget.¹ Dr Hoff, som hittills varit mest känd som ekonom och redaktör av Norges ekonomiska tidskrift *Farmand*, har här dokumenterat sig som en av de omspannande och sammanfattande mångvetare vår överspecialiserade tid så väl behöver och en av dem som i sina vetenskapliga forskningar aldrig förlorar kontakten med det mänskliga. Som han själv säger: Å behandla krig og fred krever innsikt på nærsagt alle menneskelige og sociale gebeter.

Krig och fred. När man begrundar de två begreppen — ur historisk eller sociologisk synpunkt — har man svårt att frigöra sig från intrycket att de på något sätt hör ihop, att de, liksom hat och kärlek, dag och natt, utgör två skilda och nödvändiga sidor av naturen, två motsatta element som trotsar människans vilja. För vår tids människor ligger det kanske särskilt nära till hands att resignera inför en sådan slutsats. Dels har vi upplevat den största katastrofen i mänsklighetens historia, dels har vi generationer ibland oss vilka haft krig i sin närhet från vaggan till graven, och för vilka det vore naturligt att säga som Stefan Zweig: In dem einen kleinen Intervall, seit mir der Bart zu sprossen begann und seit er zu ergrauen beginnt, in diesem einen halben Jahrhundert hat sich mehr ereignet an radikalen Verwandlungen und Veränderungen als sonst in zehn Menschengeschlechtern. Intet under om många i stillhet frågar sig: Är kriget vårt öde — är ofreden vår arvedel? Men, inte nog med att varje sådan undran är ett farligt frö till nya krig och nya konflikter, den är därtill, om man skall tro vetenskapen, helt och hållet ogrundad. Kriget är inte naturbestämt. Krig är ingen vanlig företeelse bland levande varelser. Och krig uppstår inte *mot* människans vilja utan med den och genom den.

Oräkneliga forskare har ägnat tid och möda åt studiet av krigets orsaker, och många anser sig ha funnit dess eviga och universella källa. Än har kapitalismen, än socialismen, figurerat som krigsorsak. Än har man skyltt på religion, än på hedendom, rashat, nationalism eller internationalism. Men även om varje sådant påstående innehåller ofrånkomliga element av sanning, kan intet av dem någonsin gälla som generell krigsorsak. Kapitalismen — och dess påstådda konsekvenser imperialismen, kolonibegäret, rustningsindustrin etc. — har varit bidragande orsaker icke minst till de moderna krigen. Men anklagelserna mot kapitalismen har i första hand socia-

¹ Trygve J. B. Hoff: *Fred og Fremtid*, Liberokratiets vei. H. Aschehoug & Co., Oslo 1945. Sedermera även utgiven på svenska hos Natur och Kultur under titeln »Fred och framtid».

listiskt ursprung och är mer baserade på missnöje och propaganda än på reella argument och fakta. Så långt från att vara generell krigsorsak har det privatekonomiska samhället, när det följer liberalistiska principer, tvärtemot större förutsättningar för fredens bevarande än socialismen med dess tendens till maktkoncentration, kollektivberusning och materiell såväl som intellektuell isolation. Heller inte nationalismen gör skäl för benämningen generell krigsorsak. Men det faktum att nationalismen, liksom religionen, tillfredsställer massans behov av emotionell berusning och att den når sin fulla styrka först när gruppen intalas fruktan eller fiendskap mot *andra* grupper, gör den till en av krigets viktigaste förutsättningar. Studiet av nationalismen leder oss även närmare det centrala i problemet krigets orsaker, nämligen de mänskliga reaktionerna. Politiska och ekonomiska institutioner kan bidra till krig eller vara dess *utlösande* orsaker. Men institutionerna är endast yttre fenomen, verkningar snarare än orsaker. Bakom dem står alltid människan själv, hennes behov och drifter, hennes instinkter och impulser, allt detta som under vissa förutsättningar kan sätta hennes sunda förstånd och goda vilja ur spel. I och för sig ligger det intet märkvärdigt i detta. Men för oss nutidsmänniskor är det inte alltid lätt att skilja mellan orsak och verkan. Vi befinner oss i en häxkittel av personliga och överpersonliga problem och konfliktämnen som gör det svårt för oss att komma fram till en frigjord och oberoende syn på tillvaron. Det är enklare för oss att tänka i propagandaklichéer och överlåta de stora ansvaren på dem som makten haver. Vi kanske föreställer oss att vi själva inte har någon makt över dem. Men vi glömmer att våra försummade plikter och ansvar i stort och smått, vårt handlande såväl som vårt icke-handlande och våra dispositioner på gott och ont inverkar på vår omgivning och på dem som har ledningen. Likaledes kan dessa bortse från att undertryckandet av individens frihet — statlig kontroll och intervention som hämmar naturliga drifters förlopp — leder till en koncentration av nervös energi som förr eller senare *måste* ta sig utlopp i aggressivitet. Det är inte de trasiga kranarna på gasspisen som *åstadkommer* explosionen. Det är kanhända en gnista som *utlöser* den, men den inneboende kraften, *explosionsförmågan*, finns hos gasen själv. Lika litet är det de institutionella kranarna på statsapparaten som orsakar revolutioner och krig. Men sluter de för hårt om folkets frihetsbehov kommer dess vitala energi att komprimeras tills dess den ringaste orsak kan utlösa krig. Därför är den samhällsform bäst — när man vill *fred* — som tillåter största möjliga frihet för individen och minsta möjliga isolation mellan staterna.

Andra världskrigets förutsättningar och orsaker har blivit föremål för undersökningar av när sagt alla grenar av vetenskaplig forskning. Dr Hoff ansluter sig till den tämligen allmänna uppfattningen att ingen vetenskapsgren allena kan redogöra för det komplex av orsaker det här gäller. Detta krig kan icke betraktas som ett separat och isolerbart fenomen, orsakat av *en* persons eller *ett* folks suveräna galenskap; det kan endast förstås som det oundvikliga utbrottet

i en lång och ödesdiger jäsningsprocess — kulturkrisen, kulturförfallet, världsrevolutionen. Det karakteristiska i denna kulturkris är den upplösning av människans etiska och moraliska grundvalar som pågått allt sedan Nya tidens genombrott, och som kunnat spåras i omriktningen av människans intresse från det andliga till det materiella, från det inre livet till verksamheten i atomer och maskiner, från underverken i själen till underverken i laboratorier och verkstäder. Samtidigt som den revolutionerande industriella utvecklingen ställt människan inför genomgripande anpassningsprov på alla områden, och samtidigt som nya arbetsformer och miljöförhållanden i oerhörd grad ökat belastningen av hennes — troligen otillräckliga — fysiska och psykiska resurser, har hon förlorat sin säkra förankringsgrund i kyrka och tradition och funnit sig stå inför ett ovisshetens kaos i alla vitala livsfrågor. Men människan kan inte existera utan tro. Hon vågar inte stå ensam inför universum och förmår inte acceptera livets skenbara meningslöshet. När hennes materiella läggning hindrar henne att sätta sin lit till en transcendental allmakt skapar hon en gud av sin egen substans, en »övermänniska», en Stalin, Hitler eller Mussolini. De socialistiska surrogatreligionerna har burits fram på den stormvåg av ovisshet och missnöje som en brådmogen utveckling släppt in över Västerlandet, och de har hotat att spola med sig kulturens redan vittrade grundvalar, de sista resterna av individens självaktning, människovärde och — frihet. Kvar ligger endast det gungande träsk där massan och medelmåttan slitas om makten, där fysisk prestationsförmåga aktas högre än intellektets skapande, där friheten förvridits till sin egen vrångbild och där egoismen och maktlystnaden driver sitt spel under den kamratliga altruismens — likhetens — röda mantel. Men människorna *är* inte lika. När kraven på likhet drivs för långt, när människor inpräntas att alla skall ha lika arbetsförmåga, alla vara lika dugliga och uthålliga, alla vara lika ägnade att brottas med livets svårigheter, måste följden bli en känsla av otillräcklighet hos de flesta, en känsla av underlägsenhet som tar sig utlopp i missnöje och avundsjuka och som småningom blir outhärdlig och leder till aggressivitet.

Friheten var liberalismens stora symbol och ideal. När liberalismen misslyckades, och därigenom inte endast blev medansvarig för vår tids tragedi utan även kom att tjäna som alla anti-frihetsrörelseras ovärderlige syndabock, berodde det inte på dess ekonomiska och materiella sidor — den snabba utveckling som fann rum i liberalismens århundrade är enastående i mänsklighetens historia — utan det berodde på liberalismens ringa förståelse för människorna. Liberalismen saknade social medkänsla och solidaritet, dess kalkyler tog inga hänsyn till mänskliga känslor och behov, och dess ideal hängde för högt för en omogen mänsklighet. Liberalismen vill frihet, men vad betyder frihet för den stora massan? I grunden betyder naturligtvis friheten allt, men är massmänniskan mogen för friheten — och för dess ansvar? Kriget har, som dr Hoff säger, säkerligen skapat en *aktiv* önskan om fred, fredliga förhållanden och internationellt varuutbyte, en önskan som liberalismen realiserar, inte endast på

papperet utan i praktiken. Frågan är om människorna har mognat, om krigets femåriga åskådningsundervisning varit nog för att öppna deras ögon och lära dem vad friheten, liberalismens mål och grundidé verkligen innebär. Den strid som utkämpats var mindre en strid mellan två politiska system, diktatur och demokrati, än en strid mellan två filosofiska livsåskådningar: den individualistiska, som betraktar varje individ som människa och likaberättigad enhet, och den kollektivistiska, som betraktar individerna som celler av en organism och därför som redskap och medel. Medan den sista riktningen, efter dr Hoff's mening, i stort sett är typisk för asiatismen, är den förra typiskt europeisk. Men, säger han, asiatismen har också djupa rötter i Europa, i första hand i Sovjet-Ryssland och Nazi-Tyskland. Sådana drag som kollektivandan — i vilken individen söker utplåna sig själv, benägenheten att isolera sig — under vilken döljer sig en av hat och beundran uppkommen mindervärdeskänsla inför européen, anti-intellektualismen och angreppshållningen mot frihet och humanitet är visserligen typiska för det sämsta i asiatismen, men man finner dem även, och i utpräglad grad, hos både tyska och ryska folken. Rent ideellt är därför den västerländska individualismen, som bygger på frihet och människovärde, väsensskild från asiatismens kollektivism, som bygger på makt och massa. I och för sig utgör en sådan skillnad ingen grund för krig, men det faktum att asiatismen, och dess europeiska avläggare, stimulerar massans behov av hjordbildning, animalism och blind revolt, gör dem till en världsfara och ett ständigt hot mot västerländsk kultur. När därtill kommer, att dessa drag hos tyska och ryska folken av allt att döma är outrotliga karaktärsdrag som samverkar med ett lika outrotligt världsfrälsarbehov, finns, säger dr Hoff, ingen grundval för kompromiss mellan försvararna av den europeiska kulturen och asiatismens representanter — bolsjevismen och nazismen. Den demokratiska världen har bara ett val: att försvara sig — inte endast med vapen utan med idéer.

Den bärande idén i det europeiska kulturförsvaret måste vara liberalismens grundidé — friheten. De mål demokratierna ställer upp — frihet för individen, yttrandefrihet, frihet för konst och vetenskap och frihet att välja och byta varor och tjänster inom och utom landets gränser — dessa självklara mål, som Västerlandets framtid står och faller med, måste fastställas på politisk, religiös eller etisk grund och preciseras så, att de blir fattbara och möjliga att realisera för var och en. Skall dessa mål verkligen kunna uppnås, och uppnås genom fred, måste man återgå till friare samhällsformer — politiskt och ekonomiskt, till vad dr Hoff kallar liberokratiska former. Liberokratien skall vara ett politiskt och ekonomiskt system som representerar det bästa i liberalismen, demokratierna och den aristokratiska styrelseformen, ett system alltså vars centrala idé är friheten, men en frihet under ansvar. Liberokratien får m. a. o. inte uppfattas som gammal-liberalism, inte som *laissez-faire* i ordets dåliga bemärkelse, utan som *laissez-faire* i den mening att varor skall kunna passera gränserna och att prismekanismen skall tillåtas fungera fritt.

Den politiska friheten har som absolut förutsättning det fria näringslivet — börjar man först reglera näringslivet är reglering av det andliga livet en ofrånkomlig konsekvens; tendensen är lika tydlig hos vår tids planekonomer som hos forntidens tyranner. Vill man, säger dr Hoff, ha rättssäkerheten undergrävd, den andliga friheten bekämpad, människorna behandlade som slavar, vill man ha låg levnadsstandard, den ekonomiska olikheten fördjupad, fritt val av varor och tjänster upphävt, vill man ha ungdomen likriktad och uppfostrad till soldater till fördel för tyranniska ledare, *då* är det logiskt att välja den väg planekonomerna och socialisterna anvisat, den väg de hel- och halvsocialistiska staterna har följt och som de demokratiska staterna nu för tiden orienterar sig mot. Teoretiska resonemang såväl som empiriska material visar att detta är den rätta vägen till sådana mål.

En fredlig mänsklighet är det största av alla mål. Men har vi någon möjlighet att nå dit? Kan vi tänka oss att förvandla människan så, att den aggressionslust, som är krigets innersta källa, totalt försvinner och med den riskerna för krig och konflikter? Dr Hoff tror det inte. Som ett mindre avlägset och mera realistiskt mål att arbeta för uppställer han den speciella och preventiva formen för fred som kallats icke-krig. Så länge människan måste arbeta för födan, alldenstund det finns två kön och människor lever tillsammans i sociala samhällen finns alltid en mängd friktionselement närvarande som det är omöjligt att eliminera. Man måste ta sikte på att reducera motsättningsförhållandena genom att från början lära människor nödvändigheten och betydelsen av att vara olika i fråga om fysisk och psykisk utrustning; vidare måste man söka att sublimeras och kanalisera aggressionslusten, något som endast kan ske i samhällen med yttrandefrihet och möjligheter till personliga initiativ samt, icke minst, vid hjälp av mentalhygieniska biktstolar där folk kan befria sig från sorger och konflikter. Men dessa åtgärder är inte tillräckliga i och för sig. Fred genom icke-krig kräver mera omfattande och genomgripande aktioner. Under åren har en rad olika förslag cirkulerat om hur den eviga freden skall kunna säkras. Man har talat om fred genom *en* stats eller ett statsblocks överhöghet, genom federation, ett nytt NF eller en internationell rättsordning. Trygve Hoff anser den sista lösningen — den internationella rättsordningen, där huvudvikten lägges vid en internationell domstol och en polisstyrka — vara den som har bäst förutsättningar för fredens bevarande. Men inte ens en sådan internationell rättsordning får ge upphov till illusioner. Man får inte *utgå* från att sista kriget var det allra sista och på så vis hänge sig åt en falsk känsla av säkerhet. I och med det är möjligheterna för ett nytt krig tillstädes. Det får aldrig glömmas, slutar författaren, att kraftkällan, aggressionslusten alltid kommer att existera.

Örnulf Tönsberg.

Den holländske läkaren och geografen B. S. Dystra, som är kunnare av Insulind och nyligen vistats i Stockholm, skriver för Svensk Tidskrift om Hollands kolonialproblem. Sedan uppsatsen skrivits har Holland beviljat Insulind en vittgående självstyrelse.

Holland och Indonesierna. Om Hollands största hemmabekymmer f. n. är utrensningen, oroas Holland också av ett annat stort problem: Kolonierna. Den vidsträckta ostindiska övärlden — Insulind — har tillhört Holland omkring 400 år, och moderlandet är alltså till stor del beroende av dess rikedomar. Utan den ringaste överdrift kan man säga att Holland styrt sina kolonier bättre än någon annan kolonialmakt. Java har av alla kolonialexperter, oberoende av nationalitet, betraktats som ett mönster för modern och effektiv kolonisation. Öarnas väldiga rikedomar ha skickligt och ansvarskännande utnyttjats under intimt samarbete mellan holländare och javaneser. Före kriget var det javanesiska folket som helhet till ungefär 99 % fullt tillfreds med den holländska administrationen och ägnade inte den minsta tanke åt uppror. Med frikostig hand upprättade holländarna skolor, sjukhus, universitet samt olika andra välfärdsinrättningar. Javas vägar, broar, kommunikationer, hamnar och allmänna hygieniska anordningar voro utmärkta. Den holländska regeringen gav folket rättvisa och säkerhet; sedan århundraden tillbaka förekommo ej några som helst stridigheter. Javaneserna äro kända som en ädel och saktmodig ras, men också stolt och patriotisk samt mycket intelligent. Det råder inget tvivel om hur javaneserna skulle ha ställt sig, ifall de verkligen känt sig undertryckta, orättvist behandlade och utsugna; de skulle i så fall säkert ej väntat tills de »befriats» av Hirohitos barbari utan satt sig till motvärn med all sin kraft. Under den holländska administrationen hade javaneserna ett ord med i alla regeringsangelägenheter, man tog hänsyn till deras åsikter och tusentals javaneser innehade viktiga offentliga ämbeten. Naturligtvis fanns det här och där förhållanden, som borde ha ändrats och förbättrats, men ingenting är ju felfritt och vad tiden lider går utvecklingen mot det bättre.

Den 7 december 1941 anföll Japan förrädiskt Pearl Harbor, Singapore, Manilla och Hongkong. Den holländska regeringen såg omedelbart sin plikt och försökte inte dra sig inför svårigheterna. Den förklarade utan tvekan och dröjsmål krig mot det japanska kejsarriket. Ett strålände mod visade den holländska flottan under de hårda striderna i Fjärran Östern. Angriparen var dock för stark. Java, Sumatra, Borneo, Celebes, Bali och alla de andra öarna i Nederländska Ostindien ockuperades av japanerna. Varje vit man och kvinna togs till fånga samt kastades i koncentrationsläger. Kvinnor och barn skildes från sina män och fäder, enär japanerna önskade att placera männen i speciella läger för manliga fångar. Vad exempelvis de 12,000 kvinnorna och barnen fingo genomgå i det illa beryktade Tjidang-läget nära Batavia är nästan otroligt. De tyska SS-männen voro inga snälla gossar, men japanernas fanatism, grymhet och absoluta brist på mänsklighet trotsar alla före-

ställningar. Hundratals hjälplösa kvinnor och barn mötte en fruktansvärd död, antingen genom någon degenererad japans järnnävar eller genom hemska tropiska sjukdomar, vilka på grund av de skriande hygieniska förhållandena spredos med ödesdiger snabbhet. Det är faktiskt ett under att så många kunde komma levande igen.

Nästan omedelbart sedan Java ockuperats började japanerna en grundligt planerad antiholländsk kampanj, ej endast bland stadsborna utan också i varje »dessa», den javanesiska byn. Dessa invånarna kräva inte mycket av livet. Om den enkle dessa-mannen blott har sitt »dagliga bröd», sitt sirih — som han tuggar — några få »cents» för att köpa en och annan småsak, så är han alldeles nöjd. Han bryr sig inte så mycket om »orang-blanda», den vite mannen. Han anser honom vara litet tokig med all sin brådska och den noggrannhet han kräver i arbete och annat. Varför all denna hast? Dagen är lång och i morgon är också en dag, efter denna återigen en ny dag. »Kromo» grubblar inte alltför djupt över »tuan». Ibland undrar han varför »tuan» önskar så och så, men han försöker aldrig att riktigt förstå. Tuan är en vit man. Men så helt plötsligt försvann »tuan blanda», togs tillfånga och sattes bakom taggtråd. Småväxta, smidiga gula soldater och civila strömmade till i tusental och övertog tuans arbete. Kromo tyckte aldrig något vidare om japanerna. När tuan fortfarande var »tuan» fanns det också rätt så många japaner i landet, och de sysslade huvudsakligen med tre saker. De voro fotografer, damfrisörer eller folk som kommo in i dessan för att sälja olika slags glänsande och gnistrande krimskrams till Kromo och hans vänner: fällknivar, speglar, leksaker, vackra kammar för kvinnorna och flickorna samt ringar, armband och sådana saker. Och allt till mycket billiga priser. Att dessa kringresande försäljare ej voro affärsmän över huvud taget utan i flesta fall spionerande japanska officerare, det tänkte Kromo sig aldrig. Att förhållandet var detsamma med alla fotografer och damfrisörer, kände han inte till. Allt vad han i sin instinktiva misstänksamhet mot japanerna visste var att de hade mycket att bjuda på och alltid voro villiga att ge honom goda råd i den händelse han hade något otalt med någon holländsk ämbetsman.

Men nu hade »tuan» gett sig av och se!... Japanerna visade sig vara hans, Kromos, bästa vänner. Han talade om för Kromo att »tuan» och hela hans anhang var ett dåligt byke, som endast hade kommit ut hit för att samla rikedomar på Kromos bekostnad. Kromo och hans land hade gjort holländaren rik och välmående. Nu skulle Kromo och hans land göra sig själva rika och välmående. Java åt javaneserna! Ned med holländarna!

Japanerna ändrade allting. Kromo styrdes nu av män av hans eget blod. Att dessa ledande och styrande javaneser istället leddes och styrdes av japanerna, så långt tänkte sig aldrig Kromo. Nu kunde han bli rik och fet; om han var mohammedan, kunde han kanske någon gång i framtiden kosta på sig ytterligare en eller två fruar, möjligen köpa mera jord!

Kromo hörde talas om en grupp människor, som kallade sig »natio-

nalister». Hans vuxne son berättade att det var det parti, som varje hederlig javanes med självaktning skulle tillhöra. Dess ledare styrde Java nu, folket skulle bli absolut fritt. Mr. Soekarno skulle leda sitt folk mot en lycklig framtid utan moln...

Men så en vacker morgon vaknade Kromo av skrällarna i Hiroshima och Nagasaki. Kromos drömmar om framtida rikedomar och välstånd syntes hotade. Vad skulle det nu bli av det hela? All right, resonerade hans Ledare, om det inte gick med Japans hjälp, så skall det gå utan, ty fria och rika och välmående ska vi bli! Bort med holländarna! Java åt javaneserna! Kromo längtade dock tillbaka till förkrigstidens förhållanden, till dessa lyckliga, fria dagar, då det var fred och lugn och ingen störde honom med löften om rikedomar och välstånd, om »rättvisa» och »rättigheter». Låt dom själva slåss om den saken i Batavia. Han ville inte ha något att göra med det...

Indonesien har mycket att tacka Holland för. Holland har mycket att tacka Indonesien för. Den ena kan inte leva utan den andra. Sedan århundraden tillbaka har Holland och Indonesien varit »ett» och i århundraden framåt skola de förbli »ett». Det är ej endast av egen fördel, som Holland önskar behålla de intima relationerna, utan det är även dess plikt att hjälpa och leda Indonesiens öar, vars rikedomar och välstånd det upptäckt, utvecklat och gjort berömda, till en säker och lycklig framtid.

B. S. Dystra.

De franska arbetsgivarna och Konstituerandet av den nya franska, deras nya riksorganisation. centrala arbetsgivareföreningen, Conseil National du Patronat Français, ger arbetsgivarna möjlighet att åter hävda sina intressen på arbetsmarknaden och i det socialekonomiska lagstiftningsarbetet. Alltsedan 1940, då de tyska ockupationsmyndigheterna upplöste arbetsgivarnas riksorganisation, Confédération Générale du Patronat Français, CGPF, såväl som arbetarnas fackföreningar och aktionscentraler, ha de franska arbetsgivarna praktiskt taget icke kunnat utöva något som helst inflytande på den socialekonomiska utvecklingen. Hädanefter kommer ånyo en för industri- och handelsföretagen representativ organisation att fungera parallellt med CGF (Frankrikes LO) samt de katolska och kommunistiska arbetarnas kamporgan, vilka i likhet med CGT reetablerades omedelbart efter befrielsen i augusti 1944. Men medan arbetarnas organisationer vid återupprättandet fingo samma struktur som de hade före upplösningen 1940, ha de franska företagarna inte ansett det opportunt att göra den först för några månader sedan konstituerade nya centrala arbetsgivareföreningen till en kopia av den gamla organisationen CGPF.

Varför slopade arbetsgivarna CGPF? Den ansedda Paristidskriften *Droit Social* ger ett utförligt svar. Kontentan är följande.

När år 1919 den första franska centrala arbetsgivareföreningen konstituerades, hade den till en början ingen annan uppgift än att försöka koordinera de sedan någon tid i städerna existerande arbetsgivareorganisationernas aktivitet. Samarbetet mellan dessa orga-

nisationer lämnade emellertid mycket övrigt att önska. I de flesta departementen inskränkte det sig till anordnandet av festmiddagar och soiréer, där man endast helt flyktigt diskuterade arbetsavtal och andra socialekonomiska spørsmål. I regel var det så, att varje förening styrde och ställde som den ville utan att konferera med andra arbetsgivareorganisationer, och föreningens medlemmar sågo helst, att de fingo sköta sig själva, ja de fordrade det i namn av den heliga franska individualismen.

Det var först under folkfrontskravallerna på sommaren 1936, som de franska arbetsgivarna insågo nödvändigheten av en målmedveten sammanhållning. Regionala organisationer bildades och på deras initiativ, föranlett av den vida bättre disciplinerade arbetarfalangens frammarsch, fick den dittills föga respekterade, för att inte säga nästan ignorerade CGPF ökat inflytande.

Med både kraft och elegans parerade CGPF folkfrontsattacken mot arbetsgivarna. Så länge kampen pågick, verkställde arbetsgivareorganisationerna ute i landet CGPF:s order, men när bataljen var slut, protesterade många »associations patronales» mot CGPF:s »tilltag» att skärpa kontrollen över arbetsgivareföreningarna i departementen och att fortfarande utsända direktiv på ett språk, som arbetsgivarna i Marseille och en del andra sydfranska städer ansågo vara besläktade med fascist- och bolsjevikdiktaturens idiom. Kort sagt: CGPF:s energiska styrelse hejdades i sin kanske alltför mycket dirigerande och organiserande aktivitet av den franska individualismen, som i ofärdstider självmant tar på sig disciplinens tvångströja, men kastar den, så snart stormen bedarrat, och blir då åter den dominerande makten i det franska samhällslivet.

Liksom den svenska landsorten tycker, att Stockholm alltför mycket dominerar i svenskt samhällsliv, hyser den franska provinsen en viss animositet vis-à-vis Paris och dess myndigheter, och då nu CGPF hade sitt säte i Seinemetropolen, fick också den några svidande rapp varje gång den »förhatliga Parisbyråkratien» gisslades i landsortspressen, till större delen finansierad av de regionala arbetsgivareorganisationerna. Rivaliteten mellan Pariscentralen CGPF och landsortens arbetsgivareföreningar försvårade och till sist omöjliggjorde realiserandet av den praktiska organisationsplan, CGPF:s direktion skisserat 1938 i samverkan med regeringen, som på grund av CGPF-direktionens fackliga och juridiska duglighet ofta konsulterade styrelsen i socialekonomiska frågor.

Enär de direktiv CGPF-direktionen, sedan den vunnit folkfrontsbataljen, utfärdade för att ytterligare konsolidera arbetsgivarnas position, ofta alldeles ignorerades av de regionala arbetsgivareföreningarna som nu, då faran var över, »tröttnade på att ta order från Paris», gjorde CGPF:s presidenter en démarche hos sina vänner i regeringen i syfte att få de icke respekterade direktiven inflikade i de dekret som regeringen hade befogenhet att utfärda utan parlamentets samtycke. Denna manöver uppväckte en storm (marseljäsarna, som alltid överdriva, sade »orkan» och »cyklon») av förbittring inom departementets arbetsgivareföreningar. Léon Blums och CGT:s organ

»Le Populaire» avslöjade manövern. Demaskeringen försvagade avsevärt arbetsgivarfronten, under folkfrontsåren utomordentligt stark tack vare CGPF-direktionens framsynta politik.

Till följd av en bornerad provinsialism och en excessiv individualism gick det ända därhän, att de regionala arbetsgivarorganisationernas pressorgan understödde CGT-tidningarnas attacker mot CGPF-direktionen, den *bästa* ledning de franska arbetsgivarna hittills haft; den startade bland annat en förträffligt redigerad tidskrift med uteslutande fackliga artiklar à la Economist och med många fönster öppna mot utlandet, till stort gagn för företagsledarna inom industrien, handeln och jordbruket. Men CGPF-direktionen kämpade en hopplös strid ty dess motståndare var oövervinnelig — det mänskliga oförståndet.

Sådan var situationen, då de tyska ockupationsmyndigheterna på sommaren 1940 upplöste CGPF. Inga protester. CGPF hade blivit impopulär, därför att den haft en rivande och energisk styrelse. Dess dagar voro i alla fall räknade, skrev en Lyontidning.

Att upplösningsdekretet endast gällde CGPF (jämte de centrala arbetarorganisationerna) och ej de lokala arbetsgivarföreningarna berodde därpå, att dessa frivilligt inställde sin verksamhet; den franska arbetsmarknaden dirigerades under ockupationen från Berlin.

Återupprättandet av fackföreningarna, CGT och andra arbetarcentraler omedelbart efter befrielsen borde ju ha föranlett en skyndsamt reetablering även av arbetsgivarfronten. Så skedde ej. Visserligen samlades landsortens arbetsgivare åter i sina föreningar och klubbar, men av flera skäl dröjde man med att skapa en ny dirigerande, central organisation. Det egentliga skälet var den fiendtlighet, som de av det röda blocket dominerade ministärerna lade i dagen gentemot arbetsgivarna. Socialisternas och bolsjevikernas arrogans utlöste en psykisk depression hos industri- och handelsföretagens chefer, accentuerad av den första efterkrigstidens enorma ekonomiska svårigheter, som ytterligare förvärrades av socialiseringen. Den marxistiska tvångströjan och alla de bojar, som näringslivet belades med i form av omotiverade restriktioner och en tidsödande byråkratism, — restriktioner och byråkratism ligga i linje med socialistsystemet — gjorde många arbetsgivare apatiska.

Då arbetsgivarna inte själva togo något initiativ för reetableringen av sin position på arbetsmarknaden, försökte regeringen gottgöra sin nonchalans mot företagsledarna genom att konsultera några representanter för näringslivet i det socialekonomiska reformarbetet. Ministeriet för den industriella produktionen tillsatte en industrikommission med uppgift att hjälpa regeringen vid produktionens reorganisering, men inom ramen för de maktägande partiernas ekonomiska politik, d. v. s. alla praktiska och på sunt förnuft baserade råd blevo avvisade. För att i någon mån mildra de ekonomiska konsekvenserna av den anbefallda socialiseringen rent av tiggde regeringen arbetsgivarna om deras medverkan. Dessutom etablerade den dåvarande konseljpresidenten Gouin (socialist) ännu en kommission, bestående av 14 arbetsgivare, som skulle vara hans rådgivare i so-

cialekonomiska spörsmål. Men eftersom kommissionens medlemmar utsågos av den bland landsortens arbetsgivare allt annat än populäre M. Gouin, var kommissionens auktoritet redan från början avsevärt försvagad. Fastän kommissionen tillämpade mycket diplomatiska metoder i samarbetet med de regionala arbetsgivareföreningarna, blevo de anbefallda direktiven i regel alldeles ignorerade av såväl de industriella som kommersiella företagsledarna. Arbetsgivarnas oppositionella attityd var förståelig. De hade inte glömt de röda ministärernas minst sagt opassande uppträdande mot arbetsgivarna hösten 1944 och våren 1945, och de begrepo, att tillsättandet av ovan nämnda kommissioner endast var »un beau geste» i syfte att vinna arbetsgivarna för en politik, som ville rasera det ekonomiska samhällslivets grundvalar, i Frankrike lagda av 1789 års revolution: den enskilda äganderättens okränkbarhet och det fria, privata initiativet.

Denna det röda blockets attityd mot arbetsgivarna uppväckte omsider en alltmer växande förbittring, och förbittringen alstrade positiv energi. Parollen blev: samling och aktion! Arbetsgivareföreningarna i landsorten voro eniga om att en ny central arbetsgivareorganisation måste skapas, och det rådde också enighet om organisationens namn, *le Conseil National du Patronat Français*, CNPF.

Hur borde denna organisation monteras? Därom fördes många och långa diskussioner. Storindustriens arbetsgivareföreningar lancerade flera projekt, likaså de mindre och medelstora industrierna samt hantverkets, handelns och jordbrukets »associations patronales», ävensom den nybildade, mycket vitala organisationen *le Centre des Jeunes Patrons*. Det var inte lätt för organisationskommittén att sammanjämka projekten och utforma ett förslag, som kunde accepteras av alla arbetsgivareföreningarna i landsorten, vilka fortfarande fungera, men ha förpliktat sig att i för arbetsgivarna vitala frågor följa CNPF:s direktiv.

Kompromissförslaget framlades för en Assemblée Générale, bestående av 150 medlemmar, representerande de olika regionala arbetsgivare- och yrkesföreningarna. Efter mycket animerade debatter antogs följande statuter:

CNPF skall bestå av

1. En direktionskommitté, 52 ledamöter, representerande näringslivets olika branscher.

2. Ett verkställande utskott på 10 medlemmar: 1 president, 1 vice president, 3 representanter för handeln, 3 för storindustrien, 1 för mindre och medelstora industrier och 1 för vissa yrkesfederationer. Utskottet skall med sig adjungera ett antal tekniker med uppgift att presidiera i de av utskottet konstituerade arbetskommissionerna.

3. En Assemblée Générale (Generalförsamling) på 150 medlemmar skall sammanträda minst två gånger om året, eller när så påfordras av Generalförsamlingens presidium. I viktiga ekonomiska, juridiska, administrativa och politiska frågor har Generalförsamlingen det avgörande ordet. Generalförsamlingen är de regionala arbetsgivare- och yrkesföreningarnas representation. En blick på förteckningen över dessa »viktiga frågor» ger vid handen, att Generalförsamlingen prak-

Dagens frågor

tiskt taget dirigerar CNPF. Landsortens organisationer kontrollera alltså Pariscentralen. Under CGPF-regimen 1936—1940 var det tvärtom, vilket, som vi sett, blev CGPF:s fall. Som emellertid de regionala organisationerna äro ett mycket heterogent komplex, inte minst i politiskt hänseende, torde den nya riksföreningens ledning ha stora chanser att kunna med framgång tillämpa principen: divide et impera.

Jean Cay.